

VESTIXIOS DOS NOSOS DEVANCEIROS (III)

Santiago Prol

A Terra de San Mamede é unha das máis bravas e altas que hai no Reino de Galiza, case todo o ano atópase neve nela. Tomou esta serra nome do santo corpo que alí está e nela fixo a súa áspera vida. Tiña morada nunha cova. As xentes da contorna puxéronlle ese nome pois só se alimentaba de leite de bravos animais.

LICENCIADO MOLINA, 1550

No noso País existen trinta e tres lugares e aldeas que levan o nome de San Mamede. Porén, no cumio desta icona referencial tan nosa, na chaira abeirada aos 1618 m. da cota xeodésica, erixiron unha ermida de estilo visigótico con engadidos románicos amentada polo Licenciado Molina (1550). A tradición oral conta que para subir as pedras até onde asentaron a capela, axudáronse de parellas atípicas de animais autóctonos. O culto a San Mamede espallouse dende o século V segundo o Padre Flórez (1747). A capela foi destruída co paso do tempo. Reconstruíuse na derradeira década do século XX.

O inventario do Patrimonio Histórico Artístico vencellado coa arquitectura relixiosa de Maceda é abondoso. Aínda que incompleto saíu publicado no DOGA en 1991 [nº 134]. Salientar as igrexas de Sta. Mariña de Asadur, San Pedro de Maceda, Santiago de Zorelle, Sta. María de Cimadevila, San Xoán de Vilardecás, Sta. Baia de Escuadro, Virxe das Neves de Maceda e Sta. María de Piúca. Tamén as capelas de Pías, Casasoá, Castro de Escuadro, Foncuberta, Francos, Tioira, Santa Marta, Xinzo, Amedo, Santirso, Vixueses, Barxela, Bustavalle... Calvelo mesmo conserva o Bautista baixo arco románico. Case todas as igrexas e capelas conteñen esculturas e ourivería. Outrosí a ermida de Nosa Señora de Donfranque, padroeira de Piúca, O Souto, Casonel e Outeiro da Torre. Conforma un edificio erixido enriba doutro prerrománico. Amosou vencellos co mosteiro de Santo Estevo de Ribas de Sil. Logo quedou baixo xurisdición dos nobiliarios da Torre. En 1640, Aldonza de Nóvoa e Lemos, señora de Maceda, mandou que reparasen unha casa que tiña a carón de Donfranque e que habilitasen nela “cama para acoller aos pobres que

viñesen facer novenas”. Rivas Quintas (1985) colixe que antano “foi máis que a ermida que hoxe vemos”.

Do cenobio de monxas touquinegras de Asadur consérvase un singular baixorrelevo cun Cristo crucificado no centro, vestixio do edificio prerrománico. Áchase no lado norte da igrexa, na parte exterior da sancristía. Á dereita ten unha inscrición -pouco nítida- que foi interpretada por Colmenero (1991): “Paixón e resurrección coa cruz” ou “Xesús, salvador dos homes na cruz”. Logo engade: “A primeira estaría máis de acordo coa escena, que, ademais de Xesús triunfante, representaría a catro soldados coas lanzas respectivas en actitude de desconcerto perante o resucitado. A segunda parece axustarse máis á escrita”. No ano 935 vivía no cenobio a infanta Ximena, filla do rei Ordoño e da raíña Elvira Menéndez, vinculados a Rosendo de Celanova. O relevante mosteiro de donas estaba operativo a mediados do século XIV. O couto de Asadur pasou a xurisdición real en 1585. Dous anos despois foi mercado por Antonio de Nóvoa e Lemos, XX señor de Maceda, en máis de 3.000 ducados, vinculándoo ao seu morgado, que fora recoñecido o 28 de abril de 1520. Na igrexa de Asadur descansa un inquisidor que viviu no lugar dende 1620 até 1656, ano no que finou. Está soterrado na capela que ordenou edificar ao carón da Epístola. Debaixo do seu escudo pendura unha inscrición: “Esta capela fundouna o licenciado Pedro Vázquez de Castro, comisario do Santo Oficio e abade de Asadur”. Consérvase o sartego con estatua xacente.

Na igrexa de San Pedro de Maceda repousan o XVIII señor de Maceda e a súa dona Xoana Díaz de Cadórniga, que pertencía a unha potentada e belixerante familia que se asentou en Ourense enfrontándose aos poderes fácticos [prelados e xudeus] da súa xeira. A familia Nóvoa de Maceda foi emparentando con boa parte da nobreza galega. Dela xurdiron bispos, abades, cabaleiros, alcaides, navegantes, rexedores e logo, coa concesión do condado [1654], xenerais de brigada, gobernadores, vicerreis, ilustrados e até presidentes de multinacionais e de Estado.

A nosa freguesía a comezos do século XVI non sobordaba os corenta veciños. O XVIII señor de Maceda tivo dúas fillas lexítimas, Elvira e Leonor de Nóvoa. En 1512 finou a súa dona. O fidalgo pasou o resto da súa vida [24 anos] mantendo relacións coas criadas na Torre, coas que tería un bo feixe de vástagos. Gallego Domínguez (2008) exhuma dez fillos

naturais con catro criadas aos que lles deixou parte da súa herdanza. O Iáñez de Nóvoa tamén dispuxo no testamento que lle fixesen as honras e obsequios na igrexa de Maceda que el mandara edificar ao abeiro da Torre: “Que as dez fanegas de pan e o porco que dera para alumear e dicir cada sábado e todos os días de Nosa Señora unha misa, llas concedan a quen outorgue o señor de Maceda o título da capela. Que fagan un cáliz de prata bo. Tamén que vistan dez dos máis pobres do couto con saias e capas. Que agasallen a todos os mozos e mozas da casa cun vestido”. Mesmo dóalle ao seu irmán pequeno Truilos de Nóvoa o seu cabalo. En 1536 o XVIII señor de Maceda estaba morto. Cumpriron a súa vontade derradeira, xa que logo foi soterrado a carón da súa dona na igrexa de San Pedro.

Chamoso Lamas (1979) estudou o arcosolio deste prolífico fidalgo emprazado no lado do Evanxeo, nunha gran arca sepulcral do último gótico. Enriba asenta pedra armeira dos Nóvoa [aguia, torre e león] no medio de dúas cartelas. O sartego do Iáñez de Nóvoa amósase acubillado por un alfiz. Debaixo loce escudo coas armas dos Cadórniga [dous lobos e unha barca]. A figura xacente aparece cuberta coa armadura: “Descansa as mans sobre a espada e apoia os pés nun lebreiro, mantendo o tipo funerario tradicional. Do lado esquerdo dos pés, un doncel sostén o casco nas súas mans. A cabeza descansa sobre tres almofadóns e apoia o rostro modelado con certa dureza esquemática que contrasta coa enérxica execución do resto da escultura. A figura destaca con rotundidade plástica pois denuncia o sentimento estético da nova época. Só o rostro conserva a sequidade representativa, propia do sentimento arcaizante medieval. Porén, o conxunto, de estilo severo, puro e vigoroso, respira nobreza e dignidade”.

BIBLIOGRAFÍA

LICENCIADO MOLINA: (1550), *Descripción del Reino de Galicia*, Ed. de 1998, Fistera E., A Coruña.

PADRE FLÓREZ: (1747 e ss.), *España Sagrada*, 51 vol., Madrid.

CHAMOSO LAMAS: (1979), *Escultura funeraria de Galicia*, Dep. Ourense.

RIVAS QUINTAS, E.: (1985), *A Limia. Val da Antela e Val do Medo*, Dep. Ourense.

R. COLMENERO, A.: (1991), *Relevo prerrománico na igrexa de Asadur*, Larouco, Ed. do Castro, Sada.

DOGA (1991), nº 134 do 15 de xullo, Xunta de Galicia, Compostela.

GALLEGO DOMÍNGUEZ O.: (2008), *Historia da muller. Mulleres ourensáns dos séculos XIV-XVIII*, Museo arqueolóxico provincial, Ourense.